

להסר דיבה

אגדת עם היא ככדור של שלג המתגולש ממרומי הר, שכל מה שירחק להתגלגל במדרון יתגבש ויתפת.

האגדה מתחלת להרקם סביב דבר מה שנתהוה ובהמסרה מפה לפה יש שאחד מוסיף דבר משלו פרט שלא נמסר לו בפירוש, והיה הפרט ההוא אחרי כן מקור להשערה, וברבות הימים תקובל כידיעה היסטורית.

נודעת האגדה שאחדים מגדולי התורה מלפני מאתיים שנה בערך, רבו על אודות אשה אחת שיצא עליה לעז, אם היא כשירה לבעלה. היו שצדדו בזכותה והיו שפסלוה, ובהיות האשה ממשפחה של אלמים הוכרחו המערערים להתאזר באומץ רוח בפרסם דעתם הם.

האגדה בחפצה להדגיש גבורת רוח הפוסלים שמנהם מרן הנודע ביהודה, הג"ר מאיר מרגליות בעל מאיר נתיבים והג"ר גרשון מקוטוב גיסו של הבעש"ט אשר לא נשאו פני איש בעל בעמיו וגבר אלם, לא הסתפקה בעשותה את האשה שרבו עליה לאשת אחד הרבנים. אחרי שרבנים רבים הם בישראל, היא קשטה את ספורה בכנותה את בעל האשה בתור "רב רבנן" ובסגנון המציאות של אותה התקופה "רב המדינה".

ובהיות שאך אחד היה אשר זכה להיות בעל משרה זו באותו הזמן, הוא הגאון רבי אריה ליבוש ברנשטין ז"ל, הנה נמסר בעובדא היסטורית שעל אשתו היא שרבו גדולי התורה המקנאים לטהרת המשפחה בישראל שזכו עי"ז — כפי אמרה שנמסרה בשם הבעש"ט — שפסקו להם גדולה מן השמים. התגלגלה האגדה מפה לפה עד שנכתבה בספר ע"י ידידי הרב ריי"א קמלהר

ו"ל א) כעובדא היסטורית, וכן הלך אחרי חוקר התקופה ההיא וכותב תולדות
 "הרבנות דמדינה" הד"ר גלבר בספרו ב). וגם אני במאמרי "לקורות עיר לבוב
 וגדוליה" שהתחלתי לפרסם בקונטרסי "המודיע" ג) רמזתי על המאורע ההוא
 בהעירי על דברי ר"ש בובר במבוא לספרו אנשי שם צד 21 שמזכיר את הרב
 דמדינה הגרא"ל ברנשטיין, וכתבתי: הוא היה בן הר' ישכר בערישד) בן הג"מ
 וואלף אבד"ק סקאליט חתן הג"מ יצחק אבד"ק בראד בן הר' ישכר בעריש מקראקא
 פו"מ דועד ד' ארצות בן הגר"ר העשיל, ונודע שאודות אשת הרב דמדינה הרבנית
 חוה ע"ה רבו גדולי הדור המה הג"מ יעקב יוקל הלוי איש הורוויץ אבד"ק בראדי
 והנודע ביהודה, ולנגדם הגר"כ רפפורט מלבוב הג"ר ישכר בעריש בן הפני
 יהשע והגר"ר יצחק בכר דוד מקונסטנטינא ע' בנו"ב מה"ק אהע"ז סי' ע"ב ובש"ת
 מהר"כ רפ"פ אהע"ז סי' ט' ובסה"ס שם, ונקתה ונזרעה זרע קודש שני בנים
 ושתי בנות ה), א' הר' וואלף בערנשטיין חותן הר' יצחק חיות אבי הר' מאיר חיותו)
 אבי הג"מ צבי הירש חיות מזולקוב, ב' הר' מרדכי ברנשטיין אבי הר' ישראל
 ברנשטיין שהדפיס בזולקוב שנת ת"ר את התבואות שור. ג' בת אחת שהיתה אשת
 הר' יהושע נטנון אחי הר' יצחק נטנון אבי הג"מ אריה ליבוש נטנון מברזן אבי
 הג"מ יוסף שאול נטנון האבד"ק לבוב. ד' בת שניה שהיתה אשת הג"מ אברהם
 אבד"ק טרנופול.

וכמה דאב הלב לחשוב כי אמם של גדולי ישראל בת משפחה מיוחסת מימות
 דוד ודור נתנה אפשריות לחשוד אותה בכיעור, ושפיו של אותו צדיק רבינו
 הנודע ביהודה יכנה אותה "זונה" והוא וחבריו הפקירו עצמם לעונש ממון ומלקות
 ובלבד להכריז כי היא אסורה לבעלה — —

שמחתי כי דברי אלה הסיבו שהתענין ידידי הרב מיכאל הכהן ברור לחקור
 אחרי האגדה המוזרה הזאת ועלתה בידו לברר כי דיבה היא ובשקר יסודה ז), והנני
 מוסר באותו מקום ב"המודיע" דברי החכם הנזכר:

הרב רי"א קמלר בספרו מופת הדור ע' 6—7 ערך המאורע ע"פ המסורה
 שהבי זה עובדא בימים ההם כשבת רבנו — הנובי — בעיר בראד יצא רינון
 על אשת הרב המדינה שהיא מופקרת ודימא מעלמא. חכמי הקלויז חקרו ודרשו
 היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה והקול הולך וחזק, ורצו אמנם לעשות
 משפט ע"פ דתוה"ק אבל יראו מאד לגפשותם ואימת משפט הרב המדינה ביעתתם
 כי לו הורוע עם גבורה מידי הממשלה ליסר את כל אשר ימרה את פיו... וישמע
 דב המדינה את קול חכמי הקלויז ברעם ויחרון משפט כי מי האיש אשר יעז לדבר
 סרה על הרבנית אחת דתו להלקות ברבים או ישלם מאה אדומים בעד כל פעם
 שיאמר עליה "זונה"... ויתנדבו רבינו יחזקאל והגר"ר מאיר מרגליות בעל מאיר
 נתיבים והגר"ר גרשון קיטובר לקדש שם שמים ברבים ויועדו יחדיו אל בית הועד

א) בס' מופת הדור מונקטש תרס"ג ע' 6—7 ושם ע' 52. נראה בספר כתבי הגאונים
 מיידיי הרב צבי איש הורוויץ ע' 36.

ב) Aus zwei Jahrhunderten, Wien 1924 S. 15—17

ג) לבוב תרצ"ב-ג קונטרס ג', ד', וי"ד.

ד) — ו' כצ"ל.

ז) מצאתי אחרי כן שבקצת מה העירו במונטשטריפט שנת 1926 ע' 78

שהיה בבית הרב, ורבנו יחזקאל היה ראש המדברים ויען בקול רם ויאמר: דעו לכם שאשת רב המדינה היא זונה והיא לכם הקנס מאה אדומים בעד השם „זונה“ אשר קנס הרב, ואלו היה בידי עוד מאה אדומים בעד מילת „זונה“ אז הייתי אומר עוד הפעם „זונה“ אבל עכשיו שאין לי אסתגר במה שכבר אמרתי שהיא זונה... ואחריו ענה הגר"מ מרגליות כדברים האלה ואחרי כי לא היה בידו לשלם הלקוהו, ואח"כ צעק גם הגר"מ גרשון כן, ובקשו להקותו וברח אל גיסו הבעש"ט... בגלל אלה הדברים התלקחה אש המחלוקת ביניהם ונאלץ לעזוב את העיר ברדא ולשוב עם חותנו לעיר דובנא רבתי ובימים מועטים אחרי כן נאנו נתמנה לרב אבד"ק ימפלא, ובשלהי תק"ה בא שמה.

היה איפוא מאורע זה באשתו של רב המדינה בשנת תק"ד בערך כי זמן מועט אחרי שעזב הנוב"י את ברדא כבר נתקבל לרב בימפולא.

לכאורה הכל בסדר, אבל הנה מביא הרב ק"ה עצמו בספרו זה (ע' 52) שחוק בחירת רב המדינה בגליציה ניתן בשנת תקל"ב, ואז נבחר הגר"ל ברנשטיין שהיה מקודם אבד"ק זבארא, וכיון שכך איך זה אפשר שבשנת תק"ד — בערך — פחדו ממנו חכמי הקלויז כי לו תזרוע עם גבורה מידי הממשלה ליסר כל אשר ימרה את פיו, והוא לא נתמנה לרב המדינה כי אם כשלישים שנה אחרי כן, ולפי התעודות שפרסם הדר. גלבר בספרו הנזכר מארכיון הממשלה האוסטרית לא נתכהן רא"ל ברנשטיין בכהונת רב מדינה קודם שנת תקל"ח — 1778 — ובכן שלשים וארבע שנים אחרי יציאתו של רבנו הנוב"י מברודי, הרי שכל ענין הקטטה שבין הנוב"י להרב המדינה בברודי בדו"ת א.

במלואים שבסוף הס' מופת הדור (ע' 84) העיר אמנם ר"א איטינגא על זה והעלה שיש לישב בדוחק שרא"ל ברנשטיין לא היה אמנם באותו זמן רב המדינה אבל אביו ר' בעריש היה פרנס דק"ק בראדי עשיר גדול וגבר אלם, ואחריו הלך גם הדר. גלבר בספרו הנזכר ע' 18 הערה 6. אבל אינני יודע דוחק זה על שום מה? רא"ל ברנשטיין היה אחד מגדולי התורה שבדורו ורבינו הנודע ביהודה כתשובתו אליו (ח) מתאר אותו בשבחים שנכתבו בזמנו רק לבני עליה מועטים: אריה דבי עילאי, גבר בגוברין, ליה גליין מילין דמטמריין, גליא לדרעיה ונפל נחורין, היה כבוד אהובי שאר בשרי ידידי וחביבי... ולא נתקררה דעתו של הנוב"י עד שתאדוהו „נ"י פ"ה ע"ה“ כלומר: „נר ישראל פטיש החזק, עמוד הימיני“ תוארים שנכתבו על רבן יוחנן בן זכאי בדורו, ובטח לא כתבם מרן הנודע כיהודה משום מיטב השיר.

לפי עדותו של הרב רי"א ק"ה עצמו בספרו הנזכר ע' 78 נשא ר"א לנדא בן בנו של הנוב"י את בתו של רא"ל ברנשטיין, ואיך זה אפשר שבנו של האיש אשר מסר נפשו לפרסם על אשה אותה שהיא זונה יתחתן עמה ויקח את בתה לבנו, והנשמע כזאת בישראל?

ויש רגלים לדבר שהתשובה הנזכרת נכתבה סמוך ליציאתו של הנודע ביהודה מבראדי בזמן שזר או בדובנא או בימפולא, כי בה הוא מזכיר פעמים שם העיר ברדא, כמדבר על עיר שאינו דר בתוכה, כגון: „ההעתק מסרתי בק"ק בראדי ליד

(ח) והוא נוב"י קמא יו"ד סי' מ"ב להרב המאוה"ג אב"ד ור"מ דק"ק זבאדח.

רום מעלתו. ולהלן: "כתיבת ידי לקחו ממני בבראדי" והוא מבקש ממנו שישלחו לו העתקה מתשובתו ליריד דובנא, ולבסוף הוא מתנצל שאין לו פנאי לעיין בדבריו לפי שהוא "טרוד עם התלמידים". לא נכתבה איפוא תשובה מאחכה זו בשעה שהיה מחוץ לבראדי באקראי כי אם שישב אז במקום שכבר היה מסודר שם ותלמידיו מטרידים אותו, מה שהיה או בדובנא או כימפולא, ואילו היה שנה או שנתיים לפני זה קטטה גדולה של פגם משפחה בינו ובין רא"ל כי צד נהפכה פתאום השנאה לאהבה רבה כזו, סגנון לבבי זה אי אפשר שיכתוב אפילו ענותן כרבנו הנוב"ל אל איש אשר רדף אותו עד הרמה והגיס אותו מעירו ומנחלתו, וכ"ש שרא"ל ברנשטיין לא היה בא במשא ומתן של הלכה עם מי שפוגם ורעו, ענין שאינו ניתן למחילה, ברור איפוא כי אגדה זו קלוטה מן האויר. —

אמנם היה היה הבדל הדיעות בין גדולי אותו הדור בדבר אשה אחת ממשפחת אלמים ובעלי זרוע בבראדי, שהובאה בנו"ב קמא אה"ע סי' ע"א בעילום שם בתור "שאלה מחכמים אשכנזים מקצה ארץ לועז" והיא היא העובדא המובאת בשו"ת רח"כ רפ"פ סי' ט' ובסה"ס שם תשובת הג"ר בעריש בן הפני יהושע שהתיר האשה לבעלה, וכנראה היתה התשובה הזאת לפני הנוב"ל ובתשובתו סתר יסודי היתרו אחד אחד, התשובה הנזכרת נכתבה ונחתמה ביום כ"ד תשרי תק"ד ובכן בו בפרק שעזב רבינו הנו"ב את בראדי יתכן שרבינו ועמו המאיר נתיבים והגר"ח מקיטוב הכריזו על האיסור ונענשו בעונשים קשים בגוף וממון כרצון התקיף ובכח השר שיסר גם את העדים במכות אכזריות, ראה גביית העדות שם.

והנה בסי' ע"ג שם אנו מוצאים תשובת הנו"ב לרא"ג מקיטוב באותו ענין עצמו, כי רא"ג היה אז בקושטא והראה את תשובת הנו"ב להגאון הספרדי חכם יצחק בכר דוד, ורא"ג הודיע להנוב"ל השגותיו של החכם הספרדי על דבריו, והנוב"ל משיב לו בסי' ע"ד וכותב לו: דברי קדשו ותשובתו על הפסק אשר היה ביד זה רעי ואהובי החכם השלם חסידא קדישא חכם אברהם גרשון וכו', נראין איפוא הדברים שהרא"ג היה מעוניין באותו פסק כמו הנו"ב עצמו, יתכן שבשביל מאורע זה הוכרח גם הוא לברוח מעיר מגורו. הנו"ב חזר לדובנא ונתקבל בזמן מועט אח"כ בשנת תק"ה לרב כימפולא, ורא"ג בחר למזריטש, וכנראה אבד עי"ז מטה לחמו שהיה לו בבראדי ואולי היה צפוי גם לעונש ממון או מלקות וע"כ החליט לנסוע לא"י ועבר דרך קונסטנטינא (ט), זה איפוא היסוד של האגדה אלא שבמשך הזמן הכניסו בתור נושא הריב אשת רב המדינה ללא כל יסוד, ורבינו רא"ל ברנשטיין וביתו נקיים.